

EXAMENSARBETE

Våren 2012

Sektionen för Hälsa och samhälle
Självständigt arbete på avancerad nivå inom
distriktssköterskans verksamhetsområde
DS8152

Skolbarns hälsa och hälsofrämjande arbete i samband med föräldrars separation

– En kvalitativ intervjustudie

Författare

Carina Persson

Handledare

Ann-Christin Janlöv

Examinator

Agneta Berg

Skolbarns hälsa och hälsofrämjande arbete i samband med föräldrars separation

– en kvalitativ intervjustudie

Författare: Carina Persson

Handledare: Ann-Christin Janlöv

Examinator: Agneta Berg

Empirisk studie

2012-03-26

Sammanfattning

Bakgrund: Skilsmässor är vanligt förekommande och barns upplevelser av föräldrarnas separation handlar ofta om att de känner sig stressade och förvirrade. Tidigare studier visar, att skilsmässan medförde stora förändringar för barnen. Påfrestningar i familjesituationen efter skilsmässan påverkade barnens känslor, vilket ofta yttrade sig i en sorg efter förlusten av att inte vara en hel familj längre. **Syfte:** Syftet med studien var att beskriva skolsköterskans erfarenheter av skolbarns hälsa och hälsofrämjande arbete i samband med föräldrars separation. **Metod:** Metoden som användes var en intervjustudie med kvalitativ ansats. Som analys metod användes innehållsanalys av Graneheim och Lundman (2004). **Resultat:** Vid analysen av intervjumaterialet framkom mest likheter men även skillnader i skolsköterskornas erfarenheter, vilket resulterade i tre huvudkategorier med tillhörande underkategorier. De huvudkategorier som framkom var *Att uppmärksamma beteendeförändringar; Att främja hälsan genom personligt stöd* samt *Att främja hälsan genom samverkande stöd*. **Slutsats:** Ur ett helhetsperspektiv upplevde de flesta skolsköterskor att skolbarnens hälsa i samband med föräldrars separation var bra och att skolsköterskorna var nöjda med det hälsofrämjande arbetet kring detta.

Nyckelord: Skolsköterskan, skolbarn, hälsa, hälsofrämjande, separation, skilsmässa, kvalitativ.

School children's health and health promotion in the context of parental separation

- a qualitative interview study

Author: Carina Persson

Supervisor: Ann-Christin Janlöv

Examiner: Agneta Berg

Empirical study

2012-03-26

Abstract

Background: Divorce is common in today's society, and children's experience of parental separation is often that they feel stressed and confused. Previous studies show that the divorce resulted in major changes for the children and that the pressure in the family situation after divorce affects children's feelings. The children in these studies often spoke of the grief after the loss of not being a family anymore. **Aim:** The purpose of this study is to describe school nurse experiences of school children's health and health promotion in the context of parental separation. **Method:** The methods used were an interview study with a qualitative approach and Granheim and Lundman's (2004) content analysis method. **Results:** The analysis of the result of the interviews showed many similarities but also differences in the school nurses' experiences, which resulted in three major categories with associated subcategories. The main categories that emerged were *Paying attention to behavioral changes*; *Promoting health through personal support* and *Promoting health through collaborative support*. **Conclusion:** From an overall perspective a majority of school nurses that participated experienced that school children's health in the context of parental separation was satisfactory. The school nurses also stated that they were satisfied with the health promotion work around children of divorced parents.

Keywords: School nurse, school children, health, health promotion, separation, divorce, qualitative.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	1
BAKGRUND	1
SYFTE	4
METOD	4
Design	4
Kontext.....	4
Genomförande	5
Urval	5
Datainsamling	6
Analys	7
Forskningsetiska överväganden	7
RESULTAT	8
Att uppmärksamma beteendeförändringar	8
Att främja hälsan genom personligt stöd.....	11
Att främja hälsan genom samverkande stöd.....	12
DISKUSSION	15
Metoddiskussion	15
Resultatdiskussion.....	17
Slutsats	21
Förslag till vidare forskning	21
REFERENSER	22

Bilaga 1 Brev till verksamhetschef

Bilaga 2 Brev till informanter/Skolsköterskor

Bilaga 3 Intervjuguide

Bilaga 4 Exempel på analys av text

Bilaga 5 Huvudkategorier och underkategorier

INLEDNING

Varje år är ca 45000 barn i Sverige med om föräldrars separation (Enochson & Johnsson, 2008). Från slutet av 1970-talet har antalet skilsmässor i stort sätt varit stabilt med ungefär 20 000 skilsmässor per år. År 2003 levde 28 procent av Sveriges barn i familjer där föräldrarna hade separerat (Bernhardt & Gähler, 2003). Således förlorar ett av tre barn den nära dagliga kontakten med någon av sina föräldrar. Barnen utsätts för stora förändringar i deras dagliga liv. Det kan innebära att de byter regler, rutiner samt byte av boende. Skolbarnen kan uppleva stress och fruktan för hur livet kan vara just nu och hur det kan bli i framtiden (Enochson & Johnsson, 2008). Sådana förändringar i livet kan benämnas övergångsperioder eller transitioner. De egenskaper som alla övergångsperioder har gemensamt är att tidigare sociala kontakter och stöd avlägsnas, välbekanta referenspunkter upphör, det uppkommer nya behov, finns en oförmåga att bemöta befintliga behov samt att en ny situation gör att förväntningar inte blir tillgodosedda (Meleis, 2007). Skolsköterskans funktion är att hjälpa skolbarnet att hantera denna övergångsperiod och se till att föräldrar och pedagoger kan vara med i denna process (Kelly, 2003). Därav kan det vara av stor vikt att närmare undersöka skolsköterskans erfarenheter kring hur barn som fått erfara föräldrars separation hanterar detta, då det är en stor förändring i skolbarnens liv, samt hur skolsköterskan arbetar hälsofrämjande inom detta område.

BAKGRUND

Både Fahrman (1993) och Alfvén och Hofsten (2004) menar att föräldrars skilsmässa inte behöver vara en kris för barnet. De kan faktiskt upplevas positivt för vissa barn. Bland annat slipper barnen eventuella konflikter samt att deras självkänsla kan öka. En separation är, varken för barnen eller vuxna, lätthanterlig. För vissa barn blir det en lättnad då skilsmässan är ett faktum. Skillnader finns i psykiskt mående mellan skilsmässobarn och barn som växer upp i intakta familjer. Barn påverkas av föräldrars separation, men det finns lite olika uppfattningar på vilket sätt (a.a.). I norska studier har det visat sig att det kan vara dubbelt så stor risk för skilsmässobarn att få problem (Willén & Thue, 2002). Föräldrar som väljer att separera tror att det är den bästa lösningen för barnen. Men detta är en myt som inte överrens stämmer med verkligheten. Forskning visar att föräldrars separation är bäst för barnen bara i de fall det förekommer öppna

konflikter med eller utan våld. Så är det endast i en tredjedel av alla separationer (Sarkadi, 2008). Raundalen och Schultz (2007) menar att barn som är med om föräldrars separation kan ha både individuella och gemensamma tankar och känslor gemensamt. Några kan känna sig svikna, de kan vara rädda för att bli ensamma samt kan bekymra sig för sina föräldrar. Vissa känner stort behov av närkontakt, de blir ängsliga och det blir jobbigt att gå hemifrån (a.a.). Andersson (1995) menar att koncentrationssvårigheter, aggressivitet och rastlöshet kan vara andra reaktioner i samband med föräldrars separation. Raundalen och Schultz (2007) anser att vissa barn i denna situation kan utveckla ett uppmärksamhetssökande beteende samt att de kan ge uttryck för vrede och utagerande. Vidare menar Nilzon (1999) att barn som på något sätt upplever sig blivit övergivna, exempelvis genom föräldrars separation, kan reagera med att bli mer fientliga och aggressiva i sin lek och sitt bemötande av andra. Enligt Fahrman (1993) är det däremot svårt att avgöra om det är just skilsmässan i sig som bidrar till att ett barn far illa. Det kan även vara den dåliga relationen mellan föräldrarna som är det utlösande faktorn (a.a.). Det har en stor betydelse om skolsköterskan tillsammans med övrig personal på skolan och föräldrar har ett gott samarbete. Genom detta samarbete kan skolbarnet lättare hantera situationen (Raundalen & Schultz, 2007).

Barns sätt att hantera föräldrars separation kan variera och ha en avgörande faktor för hur de kan ge uttryck för detta. Om skolsköterskan hade samtal med föräldrarna under eller precis efter separationen kunde detta hjälpa barnen, genom att få föräldrarna att förstå att deras separation påverkade barnen (Ahrns, 2007). Känslor av att föräldrarna inte hade tid med dem var inte ovanlig (Clausson, Petterson & Berg, 2003). Om de kunde samarbeta så skulle de ge barnen en chans att må bättre. Det framkom också i samma studie att papporna ofta kände att de inte var lika viktiga i barnens liv efter en separation. Här kunde skolsköterskan fylla en viktig funktion genom att få båda föräldrarna att förstå vikten av barnets kontakt med pappan (Ahrns, 2007). Forskare har studerat hur tre olika faktorer i en skilsmässa påverkar barnen: försämrad ekonomi, förlust av en förälder och konflikter mellan föräldrarna. Sedan jämfördes det med skolresultat och psykiskt välmående. Resultaten visar att barn som varit med om föräldrars separation visar något sämre resultat än barn från intakta familjer (Willén & Thue, 2002). Enligt Statens folkhälsoinstitut (2010) kan barns hantering av separationen ha en avgörande betydelse för barnets hälsa. Clausson, Petterson och Berg (2003) menar att skolsköterskan har en

betydande roll att kunna identifiera psykosomatiska problem. De visade i sin intervjustudie att de vanligaste problemen som barnen sökte skolsköterskan för var av psykisk karaktär (a.a.). Hälso- och sjukvården, dit elevhälsan tillhör, utgör en betydande länk i arbetet för skolbarns hälsa och i det ingår ansvaret att fånga upp barn som får illa (Pellmer & Wramner, 2007). Skolsköterskan, som är en del av elevhälsan, har ett ansvar att känna igen dessa psykosomatiska problem och utifrån dessa arbeta hälsofrämjande.

Skolverket (2011) skriver att elevhälsan har ett särskilt ansvar för att fånga upp och undanröja hinder för varje enskild elevs lärande och utveckling. Elevhälsan är ett nytt begrepp i skollagen och tillämpas från och med den 1:e juli 2011. Elevhälsan som är en del i hälso- och sjukvården omfattar elever i grundskolan och gymnasieskolan. Den ska innefatta medicinska, psykologiska, specialpedagogiska och psykosociala insatser. Eleverna ska dessutom ha tillgång till psykolog och kurator, och det ska finnas tillgång till personal med sådan kompetens att elevernas behov av specialpedagogiska insatser kan tillgodoses. Det innefattar att begreppen elevvård och skolhälsovård försvinner ur skollagen (Skolverket, 2011). Elevhälsan ska omfatta hälsoundersökningar, vaccinationer, elevernas skolmiljö, arbete mot kränkande behandling, enklare sjukvårdsinsatser och hälsofrämjande arbete (Bremberg, 2004). Elevhälsan syftar till för att underlätta för eleverna att klara studierna. Det innebär att elevhälsan ska bidra till att skapa miljöer som främjar elevernas lärande, utveckling och hälsa. Skolsköterskan kan arbeta hälsofrämjande genom att hjälpa individer att framhålla och utveckla sina resurser och förmågor men arbetet kan också innebära att stärka processen hos personer som i vissa situationer inte har förmågan att uppnå detta själv (Svedberg, 2006). Skolan har i synnerhet ansvar för barn som har en utsatt familjesituation och behöver särskilt stöd i sin utveckling. Det är betydelsefullt att skolan har god beredskap så att dessa barn får den stöttning som krävs. Personalen ska vara medveten om, barns olika förutsättningar och livsvillkor. Skolan skall kunna ge barn stöd efter behov (Kadesjö, 1998). Ett av skolsköterskans viktigaste arbete är att kunna se förändringar kring elevernas hälsa och utveckling. I skolan är skolsköterskan många gånger den, efter läraren, som främst kommer i kontakt med barn som upplevt föräldrars separation (Bremberg, 2004).

Skolsköterskan arbetar som ”spindeln i nätet” och har kontakt med både interna och externa aktörer. Dessa aktörer kan vara barnhälsovården, sjukvården, barnpsykiatrin och sociala myndigheter. Andra samarbetspartners är lärarna och pedagogerna. Inom

distriktssköterskekompetensen ingår det att kunna arbeta som Skolsköterska (Bremberg, 2004). Skolsköterskans uppgifter har förändrats under 2000-talet från att ha bestått av att upptäcka fysiska sjukdomar till att bli mer relationsbaserade, som till exempel samarbeta med lärarna (Clausson, Petterson & Berg, 2003). Samarbete med kommun och familj är också viktigt för att kunna identifiera problem och kunna åtgärda dessa. Skolsköterskor har en skyldighet att anmäla ifall barn- och ungdomar far illa (Paavilainen, Åstedt-Kurki & Paunonen, 2000).

Det finns sparsamt med forskning kring skolsköterskans erfarenheter av skolbarns hälsa i samband med föräldrarnas separation. Det är därför angeläget att belysa skolsköterskans erfarenheter av skolbarns hälsa och det hälsofrämjande arbetet kring detta. Denna kunskap behövs för att skolsköterskan i grundskolan, som arbetar med barn i åldern sex till 15 år, ska kunna se tecken på förändringar i hälsotillståndet samt att underlätta för skolbarnen att hantera situationen och i övrigt arbeta hälsofrämjande.

SYFTE

Syftet var att beskriva skolsköterskans erfarenheter av skolbarns hälsa och hälsofrämjande arbete i samband med föräldrars separation.

METOD

Design

Avsikten med denna empiriska studie var att beskriva skolsköterskans erfarenheter av skolbarns hälsa och hälsofrämjande arbete i samband med föräldrarnas separation.

Därför har en kvalitativ ansats valts. Enligt Patton (2002) är det för att försöka skapa förståelse för individens upplevelser (a.a.). Den kvalitativa ansatsen är lämplig för att få beskrivningar av den intervjuades livsvärld (Polit & Beck, 2008).

Kontext

Studien genomfördes i en och samma kommun med knappt 40 000 invånare (SCB, 2011). Det fanns tio rektorsområden med sammanlagt 12 grundskolor. Skolorna drevs i kommunal regi. Varje rektorsområde hade minst en skolsköterska som kunde vara verksam på en eller flera grundskolor. Skolsköterskan var stationerad på grundskolan och hade sitt arbetsrum där med tillhörande väntrum. Dit kunde eleverna gå med eller utan förbeställd tid. På skolorna fanns

även en kurator och tillgång till en skolpsykolog. Skolsköterskornas verksamhetschef ansvarade för hela elevhälsan. Det fanns också en skolsköterska med ledningsansvar.

Genomförande

Skolsköterskornas verksamhetschef kontaktades via brev för att få godkännande om att genomföra studien (se bilaga 1). Då verksamhetschefen godkände detta via e-post kontaktades skolsköterskorna i första hand med brev där de gavs skriftlig information om studiens syfte samt en inbjudan att medverka som informanter i studien (se bilaga 2). Adresserna till respektive skolsköterskor fanns på kommunens hemsida. De skolsköterskor som valde att inte medverka i studien svarade via e-post. De skolsköterskor som beslutat sig för att medverka i studien informerades att invänta ny kontakt från författaren. Efter några veckor kontaktades skolsköterskorna genom telefonsamtal för att bestämma tid och plats för intervjun. Under telefonsamtalet upprepades syftet med studien och eventuella frågor besvarades. Alla skolsköterskor blev intervjuade i deras arbetsrum på respektive grundskola med undantag för skolsköterskan med ledningsansvar. Intervjun med henne utfördes i hennes arbetsrum där hon bedriver administrativ verksamhet från. Dahlberg (1997) menar att det kan vara en fördel att göra intervjun i en trygg och välkänd miljö.

Urval

Till denna studie har ett ändamålsenligt urval använts (Hartman, 1998). Genom att använda detta urvalsförförande gavs förutsättningar till att finna individer som skulle kunna ge den information som skulle svara på studiens syfte (a.a.). Ett ändamålsurval av 13 skolsköterskor, i en medelstor kommun i Skåne, tillfrågades om deltagande. Alla var kvinnor med svenskt ursprung. Åtta av dem tackade ja. De skolsköterskor som tackade nej till att medverka i studien ansåg att tid inte fanns. Polit och Beck (2008) anger inte något rekommenderat antal för hur många informanter en studie bör omfatta, utan att antalet är beroende av studiens syfte och intervjuernas kvalitet (a.a.).

Inklusionskriterierna var att skolsköterskorna skulle varit yrkesverksamma mer än ett år samt att de skulle arbeta i grundskolan (F-9). Exklusionskriterierna var skolsköterskor som arbetar i särskolan. Dessa uteslöts för att de hade ett helt annat arbetssätt med skolbarnet samt att där redan fanns en etablerad kontakt med hälso- och sjukvården.

Skolsköterskorna som deltog i studien var mellan 38 och 59 år och hade arbetat som skolsköterskor mellan sex och 22 år vid genomförandet av intervjun. Alla skolsköterskor hade

någon form av specialistsjuksköterskeutbildning. Sex av dem hade distriktssköterskeutbildning, en hade skolsköterskeutbildning och en annan hade barnsjuksköterskeutbildning. Eftersom alla arbetade som skolsköterskor kommer de att benämnas skolsköterskor i studien. Skolsköterskorna hade ansvar för olika antal elever.

Datainsamling

Som metod för insamling av data valdes personliga intervjuer. Det ger informanten möjlighet till att berätta på ett fritt och naturligt sätt (Polit & Beck, 2008). Intervju som metod anses också ge förutsättningar för att få en öppenhet och skildra den enskilda personens livsvärld. Intervjuer med semistrukturerade frågor användes eftersom Polit och Beck (2008) menar att samtal blandat med intervjufrågor är ett bra tillvägagångssätt för att få information om en företeelse. Att det finns möjlighet att ställa följdfrågor ses något positivt för att få svar på syftet (a.a.) Det finns många olika perspektiv inom hälso- och sjukvården som kan vara svåra att mäta som till exempel mening, helhetssyn, lidande och mötet. Genom att använda en intervju kan sådana fenomen belysas, analyseras och beskrivas (Dahlberg, 1997). En intervjuguide (bilaga 3) har utformats och använts. Det kan vara en hjälp menar Polit och Beck (2008). Intervjuerna i denna studie grundade sig på sju basfrågor. Intervjun inleddes av en öppen fråga där de skulle beskriva mötet med skolbarn som hade fått erfara föräldrars separation. För att kontrollera så intervjufrågorna i denna studie fungerade genomfördes en pilotstudie med en skolsköterska. Inga justeringar behövde göras i intervjuguiden efter pilotstudien. Denna pilotstudie visade sig på pass användbar att den tagits med i studien. Enligt Polit och Beck (2008) ska en pilotstudie vara så lik huvudstudien som möjligt. En pilotstudie ska testas på personer som motsvarar den egentliga gruppen. Om resultatet från pilotstudien inte skulle vara tillfredsställande bör intervjufrågorna ändras och testas på nytt innan de används i den riktiga studien (a.a.).

Intervjuerna genomfördes under oktober och november månad 2011. Intervjuerna varade mellan ca 20 minuter och 75 minuter. Intervjuerna spelades in på en bärbar kassettspelare som lades på bordet. För att inte viktig information ska gå förlorad och för att öka möjligheten till att bearbeta det som informanten framförde är det lämpligt att använda en inspelningsapparat (Patton, 2002). Därefter skrevs intervjuerna ned ordagrant i ett Word-dokument på datorn för att sedan analyseras. Transkriberingen av texten gjordes någon dag efter intervjun för att helheten inte skulle gå förlorad.

Analys

Som analysmetod valdes kvalitativ innehållsanalys inspirerad av Graneheim och Lundman (2004), vilken de bedömer vara användbar inom omvårdnadsforskning. Analysmetoden innebär ett systematiskt tillvägagångssätt som kan fokusera både på det manifesta och latent innehåll. Materialet i denna studie visade sig vara textnära, alltså manifest. Inga djupare tolkningar har utförts. En kvalitativ innehållsanalys valdes eftersom den kan vara lämplig att använda då det i en bearbetning av ett material eftersträvas att hitta variationer, mönster, skillnader och likheter (a.a.). För att se helheten i texten lästes den igenom vid flertalet tillfällen. Textens innehåll blir inte tydligt förrän forskaren har lärt känna materialet (Polit & Beck, 2004). Relevant material som passar till syftet identifierades ur textmassan som meningsbärande enheter. Meningsbärande enheter kunde vara enstaka ord, meningar eller delar av stycken som svarade på syftet med studien. Dessa enheter kondenserades och det grundläggande togs fram. Med det menas att texten förkortas ner samtidigt som kärnan i texten bibehålls. Den kondenserade texten försågs med koder. Varje kod betecknar en meningsenhet som kortfattat beskriver innehållet. Innehållsanalys innebär att framträdande mönster identifieras genom nedbrytning av materialet till mindre enheter (Polit & Beck 2004). Koderna skrevs ned i ett Word-dokument som därefter skrevs ut och lades samman i grupper. Dessa grupper kom att bilda underkategorier. Till sist jämfördes underkategorierna för att sedan bilda huvudkategorier (se bilaga 4). Att det blev kategorier i stället för teman beror på det textnära materialet. Både underkategorier och kategorier gavs tämligen konkreta namn. Presentation över de kategorier som framkom visas i bilaga 5. Delar av resultatet belyses med citat från intervjuerna. Förförståelse kan enligt Nyström och Dahlberg (2011) påverka hela forskningsprocessen och det är därför viktigt att vara medveten om den. Författaren till denna studie har möjligtvis en personlig förförståelse då en nära familjemedlem har fått erfara föräldrars separation och då inte upplevt optimal hälsa.

Forskningsetiska överväganden

Etik handlar inte enbart om lagar och regler. Etik handlar om att stimulera, bygga upp och hålla vid liv en medvetenhet och en diskussion om hur man bör handla (CODEX, 2011). Helsingforsdeklarationen är en etikdeklaration som fått stor betydelse. Vetenskapsrådets forskningsetiska riktlinjer för humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning ansluter till grundtankarna i helsingforsdeklarationen och förtydligar kraven på information, samtycke, konfidentialitet samt hur forskningsmaterial får utnyttjas inom dessa forskningsområden

(a.a.). Både skriftlig och muntlig information om studiens syfte och tillvägagångssätt gavs till skolsköterskorna och verksamhetschefen. Likaså informerades de om att det var frivilligt att medverka, de kunde när som helst avbryta sitt deltagande utan ge några skäl till detta samt att materialet inte skulle användas till något annat ändamål än till denna studie. De informerades även om att material som tillhörde studien, så som intervjuvar, har förvarats på säkra platser och att det skulle förstöras när studien var färdig. All text har behandlats konfidentiellt. Vilket innebär att inga namn kommer att röjas. Ansökan om etikprövning för studerande godkändes vid högskolan Kristianstad under vårterminen 2011.

Etiska aspekter som beaktades var att samtala om sina erfarenheter om skolbarns hälsa och det hälsofrämjande arbetet kring detta kan säkert ge både positiva och negativa reaktioner. Det positiva kan vara att det upplevs befriande och behagligt att prata av sig med någon utomstående även om det är i en intervju. Det negativa kan vara de anklagar sig själv och börjar analysera sig arbete. Enligt Patton (2002) är intervju en intervention som påverkar människor. Bedömningen är att intervjuerna har varit mer till nytta än till skada.

RESULTAT

Vid analys av intervjumaterialet framkom främst likheter men även skillnader i skolsköterskornas erfarenheter. Resultatet presenteras i form av tre huvudkategorier med tillhörande underkategorier. De huvudkategorier som framkom var *Att uppmärksamma beteendeförändringar; Att främja hälsan genom personligt stöd* samt *Att främja hälsan genom samverkande stöd*. Ur ett övergripande perspektiv var de flesta skolsköterskors erfarenheter att skolbarnens hälsa i samband med föräldrars separation var god och de ansåg även att det var nöjda med det hälsofrämjande arbetet kring detta.

Att uppmärksamma beteendeförändringar

De flesta skolbarn som upplevt föräldrars separation hanterade detta bra. De var bara en del av skolbarnen som reagerade i samband med föräldrarnas separation. Skolarbetet kunde även påverkas till det negativa.

Uppfatta kroppsliga symtom

Majoriteten av skolsköterskorna upplevde att en av de största anledningarna till att skolbarnen uppsökte dem var på grund av olika kroppsliga symtom som uppmärksammades i samband med föräldrars separation. De besökte skolsköterskan för att de hade ont någonstans. Det kunde vara allt från huvudvärk till magont eller för att de hade ont i foten. Skolsköterskorna upplevde även att de kroppsliga symtomen flyttade sig på kroppen. Ena dagen kunde skolbarnet ha ont i huvudet och andra dagen kunde samma barn ha ont i foten. Om skolbarnen kom till skolsköterskan varje dag för att få ett plåster eller huvudvärkstablett så skapades en misstanke om att något annat var den bakomliggande orsaken. En skolsköterska tyckte att de kroppsliga symtomen var det viktigaste att se till. Skolsköterskorna fick alltid tänka ett steg längre och eventuellt finna en bakomliggande orsak till att barnen uppvisade olika kroppsliga symtom.

Barnen kommer inte hit och berättar att de mår dåligt för att föräldrarna har skilts sig. Det är aldrig så... Dom kommer till mig med diverse kroppsliga symtom. Dom visar alltid det kroppsligt. Det kan vara magont, huvudvärk eller att de vrickat foten. Men när dom söker gång på gång så börjar jag fundera på om det inte kan vara något annat orsakar detta. Det kan inte vara så mycket ont i kroppen när man är så ung. Och då kommer det fram att mamma och pappa precis har skilts sig (4).

Alla skolsköterskor nämnde också att skolbarnen sällan kom till dem och berättade att föräldrarna hade separerat sig vilket fick dem att känna sig som detektiver i sökandet efter bakomliggande orsaker till varför de uttryckte kroppsliga symtom. De hävdade att de fysiska symtom, som uppstod hos skolbarnen, ofta bygger på psykiskt illamående eftersom skolbarn i denna ålder kan ha svårt att uttrycka sina känslor med ord. En skolsköterska berättade att hon aldrig varit med om att skolbarn har kommit till henne och påvisat psykiska symtom. Majoriteten var noga med att förklara att det är en väldigt liten grupp skolbarn som påvisar psykiska problem i samband med föräldrars separation. Dessa skolsköterskor markerade även att det var viktigt att barnen känner att de får må dåligt eftersom det är en del av den naturliga bearbetningsprocessen. Separationer innebär en stor förlust och omställning för skolbarnen och de måste få tid att bearbeta detta och vänja sig vid den nya situationen.

Jag måste ändå få tillägga att majoriteten av eleverna där föräldrarna skiljer sig mår bra och inte upplever att de mår dåligt. Andelen barn som mår bra är större än de barn som inte mår bra. Men de som inte mår bra är en minoritet som lätt glöms bort och kanske inte får den hjälp som de behöver. Vi borde kanske bli bättre på varningstecken när eleverna inte mår bra på grund av detta (4).

Uppfatta förändrade reaktioner och agerande

Några skolsköterskor kunde uppleva att de skolbarn som varit med om en separation hade ett mer utåtagerande beteende än andra barn. Det var i relationer till andra det märktes av genom att skolbarnen fick mer svårt att samspela. Det märktes att barnen blev mer inåtvända i sitt dagliga liv. Utvecklingen kunde stanna av ett tag. De hade svårt att samspela med sina klasskamrater. Detta även kunde bero på att klasskamraterna inte visste vad skolbarnet varit med om och därför hade de ingen möjlighet att visa hänsyn och förståelse. Skolsköterskorna pekade även på att det sociala samspelet ibland halkade efter. Vissa skolbarn satt ofta i egna tankar under rasterna vilket ledde till att de inte umgicks med de andra barnen. Någon skolsköterska hade fått erfara att fritidsaktiviteterna inte upplevdes roliga längre och på det viset påverkades kamratrelationerna. En skolsköterska hade uppmärksammat ett skolbarn som satt i matsalen och bara petade i maten på tallriken. Detta kunde hända vid ett flertal tillfällen innan skolsköterskan fick reda på att föräldrarna hade separerat.

Jag hade en flicka för några år sedan där föräldrarna skilde sig. Hon var ofta själv på rasterna. Ville liksom inte vara med någon annan... Satt ofta själv få gungan och pillade med några grässtrån... Man såg att hon var ledsen... (1).

Se förändringar i skolarbetet

Alla skolsköterskors erfarenheter pekade på att skolarbetet påverkas negativt. Erfarenheterna som skolsköterskorna hade var att skolbarnens tankar var upptagna av annat. Skolarbetet kunde inte längre utföras på samma sätt som tidigare. De hade även uppmärksammat att skolbarnen var trötta under skoltid vilket de trodde hörde samman med att de inte sov gott på nätterna. En skolsköterska hade sett att studieresultaten för ett skolbarn rasade i samband med föräldrarnas separation. Skolbarn orkar inte prestera när de inte mår bra. Ungefär hälften av skolsköterskorna upplevde att skolbarnen hade koncentrationssvårigheter. Någon skolsköterska hade fått erfara att ett skolbarn under separationstiden inte fick hjälp hemifrån med läxorna och på så vis halkade efter i skolarbetet.

Skolarbetet påverkas ju också till det negativa. Dom sitter ju i helt andra tankar. Inte orkar dom då lyssna på vad läraren säger... Dom har så mycket annat att fundera på (3). Jag hade en elev en gång där föräldrarna skilde sig, som kom så mycket "back" i skolan att han inte hade betyg att komma in på ett vanligt program till gymnasieskolan. Tragiskt... Tänk om han bara hade fått lite hjälp (4)!

Skolsköterskorna på högstadiet upplevde även att skolbarnen till föräldrar som separerat skolkade mycket. Detta bekräftades när de fick ta del av frånvarostatistiken.

Att främja hälsan genom personligt stöd

De framkom olika sorters hälsofrämjande arbetet som skolsköterskan kunde erbjuda skolbarnen. En del av det hälsofrämjande arbetet var att främja hälsan genom personligt stöd. De stöd som skolsköterskorna ansåg var av stor vikt var att se, bekräfta och stärka skolbarnet samt att stödja med hjälp av samtal.

Se, bekräfta och stärka

Skolsköterskorna ville bekräfta och uppmärksamma skolbarnen. De menade att ett skolbarn under denna period var sårbart och behövde få synas och bli mer bekräftad än de övriga skolbarnen och detta kunde göras på olika sätt. Ett sätt var att ha dörren öppen till rummet för att visa att de var tillgängliga, på så sätt kunde skolbarnen känna sig välkomna.

Barnen måste få synas nu... Oftast är det så att de inte få samma uppmärksamhet hemma just nu. De kommer lite skymundan... Då är det viktigt att jag ser dom och pratar med dom. Jag brukar vilja lyfta upp dom lite mer än vanligt. De tycker jag är jätte viktigt (4).

Att se barnet, växla några ord och inbjuda till samtal menar skolsköterskorna var ett sätt att bekräfta barnet. De behövde synas lite extra. Flertalet skolsköterskor pratade om vikten att minimera skuldkänslan hos barnet. Flertalet skolbarn tror att det är deras fel att föräldrarna valt att gå skilda håll. Här var skolsköterskorna överrens om att det är viktigt att arbeta med skolbarnets självkänsla och stärka barnet. En skolsköterska berättade att hon såg eleven med speciella ögon, bekräftade skolbarnet och berättade att det inte var deras fel att föräldrarna hade skilt sig. Hon var samtidigt tydlig med att informera skolbarnet att det var helt okej att må dåligt ett tag i samband med skilsmässan.

Jag försöker också plocka bort tanken om att de inte är elevernas fel. Bekräftande är också viktigt. Att vi ser barnet. Jag informerar också om att det är okej att känna det så här ett tag framöver. Så vet eleverna om att det inte är onormalt att må dåligt ett tag (7).

Stödja genom samtal

Skolsköterskorna ansåg att det var genom samtalsstöd de kunde hjälpa skolbarnen. När skolbarnens hälsa inte upplevdes god i samband med föräldrars separation var det viktigt att de fick sätta sig ner ensamma och få prata ostört med skolbarnet. De behövde inte tvunget prata om själva skilsmässan, det upplevdes skönt att bara få sitta ner och prata om annat. De menade att det märktes direkt om skolbarnet var villigt att prata om separationen eller inte. Ibland upplevde skolsköterskorna det som om de kunde göra mer skada än nytta genom att prata om det. En annan skolsköterska menade att hon alltid hittade vägar för att stötta och hjälpa skolbarnet trots att hon saknade utbildning i samtalsmetodik.

Jag erbjuder samtal. Jag-stödjande och självkänslö-stödjande. Det är mycket sådant stöd jag bedriver (6).

Det framkom att skolsköterskorna upplevde att skolbarnens föräldrar var så upptagna med sig själva under separationstiden att de inte orkade stötta sina egna barn, därför var deras stöd till skolbarnen extra viktigt. En annan skolsköterska var noga med att uppmuntra skolbarnet att prata med sina föräldrar för att göra dem medvetna om att barnet kanske inte hade det så bra för tillfället. En skolsköterska berättade att hon bedrev motiverande samtal (MI) med eleverna. Detta gjorde hon för att de själva skulle finna lösningar till problemet. Hon tyckte det var bra att "bolla" tillbaka frågan och lägga den hos eleven eller föräldern. På så vis löses problemet inom familjen i stället för att skolsköterskan skulle berätta hur de ska göra.

Jag brukar öppna upp genom att ställa frågan: -Hur har du det? Vill de inte svara så har jag ju i alla fall ställt frågan. Vi vill ju bara gott men man måste vara försik tig. Vi ska se till att barnen har det bra i skolan. Vi ska inte vara några terapeuter. Vi har väl ingen utbildning för det... Eller? Ne, det har vi inte. Men jag kan ju prata med deras föräldrar om de vill (2).

Att främja hälsan genom samverkande stöd

För att minimera ett eventuellt illamående hos skolbarnen i samband med föräldrars separation var det viktigt att ha gott samarbete med andra. Skolsköterskorna lyfte fram föräldrarna som den viktigaste gruppen att ha ett nära samarbete med.

Involvera föräldrar

Alla skolsköterskor berättade om vikten av involvera föräldrarna i skolbarnets mående i samband med deras separation. De hade uppmärksammat att skolbarnens hälsa blev bättre om föräldrarna kunde samtala och ha regelbunden kontakt med skolsköterskan. Det framkom att vissa skolsköterskor tog för givet att skolbarnets föräldrar pratade med varandra, men så var ofta inte fallet. Skolsköterskorna upplevde sig som budbärare mellan sig själva, skolbarnet och föräldrarna. Alla skolsköterskor höll med om att man måste involvera föräldrarna. Hur de involverade föräldrarna kunde skilja sig åt. Många ringde hem till föräldrarna och hade samtal över telefon. Andra kallade föräldrarna till skolan för att prata. Det som skolsköterskorna tyckte var av vikt att samtala om var skolbarnets mående och skolbarnens skolgång. Några skolsköterskor menade även att de agerade handledare till föräldrarna. Det kunde ge feed-back och råd om hur de kunde stötta sina barn samt hänvisa om var de skulle kunna få hjälp utanför skolan. De menade även att föräldrarna var tvungna att ta sitt ansvar, ofta lades ansvaret om skolbarnens mående på skolsköterskan.

Jag ringer ofta hem till föräldrarna om det skulle vara någonting. Jag har aldrig blivit illa bemött på grund av det. Jag tycker jag ser resultat av att ringa hem. Jag vill ha god kontakt med föräldrarna (8).

Alla skolsköterskor menade att de hade en skyldighet att ta kontakt med föräldrarna när skolbarnet inte mår optimalt eller inte skötte sin skolgång. En skolsköterska menade att det viktigaste var ju nöjda skolbarn och föräldrar, och då fick hon arbeta utifrån det. En skolsköterska ville skapa ett forum över datorn där föräldrar med liknade problem kunde träffas och utbyta kunskaper och erfarenheter.

Sen försöker jag blanda in föräldrarna så mycket som möjligt. De har ett jätte stort ansvar. Vi på skolan ska inte ta över föräldrarnas ansvar. Det skulle också vara bra om föräldrar kunde ringa hit och informera om att allt inte är som vanligt hemma. Det hade underlättat. Men jag vet inte hur vi skulle få alla föräldrar till att göra så. Jag informerar ändå om detta på föräldramötena i förskoleklassen (4).

Handleda pedagoger

Skolsköterskorna upplevde att de fick stötta och handleda pedagogerna lika mycket som skolbarnen och föräldrarna. Ofta stod pedagogerna handfallna och visste inte hur de

skulle bemöta och gå vidare med skolbarn där föräldrarna nyligen separerat. Några skolsköterskor berättade att pedagogerna kunde komma och be om råd. De upplevdes ha mindre bra kunskaper om bemötandet gällande detta. De flesta skolsköterskor var medvetna om att kraven på skolbarnen skulle sänkas och kunde då ge råd om detta till pedagogen. Samtidigt menade majoriteten av skolsköterskorna att deras sekretess gjorde vissa saker omöjligt att samtala med pedagogerna om. En skolsköterska upplevde dock detta som positivt då hon inte behövde ta på sig ansvaret att göra det. Hon menade att det låg på pedagogen att själv handskas med problemet om det var så att skolgången påverkades då hon inte kunde se vad hon hade för ansvar i det. Skolsköterskorna berättade att de hade möten med pedagogerna och rektorn regelbundet. Där samtalades det om skolbarnen och hon kunde då, i grupp, ge tips och råd om hur de skulle arbeta med dessa skolbarn.

Jag har informerat läraren och specialpedagogen att dämpa kraven och förväntningarna på eleven. Jag förklarar att de kan ju inte prestera när det inte är på topp... Dom kan ju för ett tag hitta andra uppgifter till eleven som inte är lika krävande. Kanske lite dator-undervisning. Det brukar fungera bra då. Det värsta jag vet är när lärarna inte ser eleven och kör på som vanligt. Man måste respektera att eleven kanske inte mår bra (1).

En skolsköterska berättade att hon hade regelbunden kontakt med en av pedagogerna. De brukade träffas innan lektionen och diskutera ett speciellt skolbarn som inte mår bra i samband med föräldrars skilsmässa. Där diskuterades upplägg av skolgången så att det inte skulle vara för tufft för skolbarnet. Att kunna vara med och påverka samt underlätta för både pedagoger och skolbarn upplevde hon som mycket positivt.

Kontakta annat professionellt stöd

Majoriteten av skolsköterskorna var överrens om att det var sällan de behövde remittera till Barn- och ungdomspsykiatri (BUP), som de har befogenheter att göra. Ofta kunde de lösa de stora problemen på lägre nivå, genom att de tog hjälp av skolkuratorn eller skolpsykologen. De flesta skolsköterskor upplevde att skolkuratorn hade mer utbildning för att kunna bedriva stödjande samtal. Om det var så att skolsköterskorna inte kände sig nöjda med sitt stöd till skolbarnet kunde de då ”slussa” över skolbarnet till kuratorn. Skolpsykologen var sällan ute på skolorna och träffade det individuella skolbarnet utan fanns till hands för att skolsköterskorna skulle få handledning och stöttning i sitt arbete kring detta. Majoriteten var nöjd med skolpsykologen stöd till dem. Skolpsykologen upplevdes som en konsult till skolsköterskorna. I separationer där våld i hemmet hade

förekommit tog skolsköterskorna kontakt med socialförvaltningen. Där kunde de få rådgivning om hur ärendet skulle handläggas eller om det var så pass illa att det behövde göras en anmälan. Någon skolsköterska var dock besviken över samarbetet med socialen, hon tyckte det var långdraget och invecklat. Dessutom var de inte alltid så lätta att komma i kontakt med. Denna fördröjning påverkade skolbarnen negativt. De ansåg att skolbarnet inte skulle behöva vänta en längre tid för att få hjälp.

Sen händer det att jag ringer soc för att få hjälp och råd. Jag kan ringa anonymt om jag vill. Men jag tycker inte att jag fått den hjälp jag har velat när jag ringt dit. Det är synd! Dom borde ju vara lika angelägna om att underlätta för barnet (8).

DISKUSSION

Metoddiskussion

Trovärdigheten ska ses som en helhet i en kvalitativ studie (Graneheim & Lundman, 2004). Därför är en noggrann beskrivning av forskningsprocessen nödvändig för att stärka resultatets trovärdighet. En kvantitativ ansats ansågs inte kunna ge svar på studiens syfte eftersom kvantitativa studier har för avsikt att objektivt och neutralt kunna förutsäga, förklara och påvisa samband (Polit & Beck, 2008). För att få ta del av informanternas livsvärld, i det här fallet skolsköterskors erfarenheter av skolbarns hälsa och hälsofrämjande arbete i samband med föräldrars separation valdes en kvalitativ ansats med intervju som datainsamlingsmetod.

Intervjufrågorna skickades inte ut i förskott. Detta för att informanterna inte skulle bli uppstyrda utan mer spontana svar efterfrågades. En intervjuguide användes som stöd för att alla skolsköterskor skulle få samma basfrågor samt för att minska risken att intervjun inte skulle komma att ge den information som var tänkt utifrån syftet då intervjuaren inte var erfaren. Dahlberg (1997) menar att en intervjuguide kan komma väl till pass och vara ett psykologiskt stöd för osäkra intervjuare. Polit och Beck (2008) anser att en intervjuguide ökar studiens trovärdighet. Kriterierna för inklusion och exklusion uppfylldes i studien. Åtta skolsköterskor medverkade i studien. Kvale och Brinkman (2009) behandlar hur många intervjupersoner som behövs, de menar att informanterna ska vara så många som behövs för att få veta det man vill. Det faktum att skolsköterskorna ombads att svara via e-post om de ville medverka i studien kan ses som en styrka. Då har inte informanterna känts sig tvingade till att tacka ja över telefon.

Intervjuerna med skolsköterskorna gav en varierad beskrivning av deras erfarenheter. Data till studien samlades in via semistrukturerade intervjuer. Kvale (2009) beskriver att intervjuandet bygger på de praktiska och personliga färdigheter samt omdöme som intervjuaren innehar. Då intervjuaren inte utfört forskningsintervjuer tidigare kan detta ha påverkat intervjun och kanske även intervjupersonerna, vilket i sin tur kan ha påverkat resultatet. För att få svar på syftet med studien var det en självklar förutsättning att intervjua skolsköterskor. Intervjuerna genomfördes genom personliga möten. Vad gäller platsen för intervjun menar Dahlberg (1997) att det beror på vilken målgrupp som står i fokus var intervjun ska äga rum. I detta fall kändes det naturligt att författaren kom till skolsköterskornas arbetsplats. Deltagandet hade antagligen blivit mindre om informanterna hade behövt komma till intervjuaren. Intervjuerna inleddes med allmänna frågor, så som ålder och yrkeserfarenhet. Dels för att ta del om informanternas bakgrund och dels för att skapa ett avslappnat klimat (a.a.). Det är lättare för informanterna att berätta om sina erfarenheter om de är avslappnade (Polit & Beck, 2008). Vid intervjuerna användes en kassettspelare. Dahlberg (1997) anser att det är av stor vikt att använda sig av en bra kassettspelare som även fångar upp låga volymer eftersom människor ofta sänker rösten när de blir berörda. Några av informanterna reagerade nervöst när kassettspelaren startades men nervositeten försvann efter några minuter. Polit och Beck (2008) menar att informanterna kan känna ett visst obehag av att intervjun spelas in. Dock kan det vara positivt att spela in intervjuerna utifrån den aspekten att komma ifrån att anteckna. Genom detta förfarande kan det ha skapats ett bättre klimat i mötet med skolsköterskan (a.a.).

Inför analys av textmassan så lyssnades materialet igenom noggrant innan transkriberingen, för att få en uppfattning om vad som hade sagts. Detta gör transkriberingen lättare att utföra (Polit & Beck, 2008). Analysen av intervjutexten genomfördes utifrån en kvalitativ innehållsanalys av Graneheim och Lundmans (2004). Under analysprocessen gjordes återkommande återkopplingar till intervjutexterna för att inte helheten skulle gå förlorad. Diskussioner med både handledare och studenter under seminarium, har fokuserat både analysprocess och framväxt av kategorier vilket kan anses styrka trovärdigheten (Graneheim & Lundman, 2004). Läsaren ska kunna följa hur själva analysprocessen har fortgått (a.a.). Därför har exempel på analysprocessen presenterats i bilaga 4. För att stärka trovärdigheten har citat från intervjun presenterats.

På så sätt kan läsaren göra sin egen tolkning. Författarens förförståelse har även beskrivits, och det har funnits en strävan att inte låta den egna förförståelsen otillbörligt påverka resultatet. Graneheim och Lundman (2004) understryker dock att resultatet i en kvalitativ studie med intervjuer inte kan ses som helt oberoende av forskaren.

Under hela arbetsprocessen har hänsyn tagits till vetenskapsrådets forskningsetiska principer (CODEX, 2011). Detta innebar att skolsköterskornas deltagande varit frivilligt. De har informerats om att deras möjlighet till att när som helst avbryta deras deltagande. Skolsköterskornas svar har behandlats konfidentiellt. De har även blivit informerade om att resultatet av intervjuerna enbart kommer att användas i forskningssyfte och att all material kommer att förstöras efter studiens slut. Polit och Hungler (1999) skriver om vikten att de etiska grundprinciperna om att inte skada de som väljer att delta, att deltagarna har rätt att när som helst avbryta studien samt att det är frivilligt deltagande och att alla ska behandlas lika och att alla skall få samma rättigheter och fullständig information om studiens syfte (a.a.).

Resultatdiskussion

Syftet med denna studie var att beskriva skolsköterskans erfarenheter av skolbarns hälsa och hälsofrämjande arbete i samband med föräldrars separation. Här nedan diskuteras huvudresultaten som presenterats i studiens resultat tillsammans med annan tidigare forskning. Resultatdiskussionen är upplagd utifrån de tre huvudkategorier som framkom, vilka var *Att uppmärksamma beteendeförändringar; Att främja hälsan genom personligt stöd* samt *Att främja hälsan genom samverkande stöd*.

Angående *Att uppmärksamma beteendeförändringar* har skolsköterskorna uppmärksammat olika kroppsliga symtom, reaktioner och agerande som kunde kopplas samman med föräldrars separation. Det kunde vara allt från huvudvärk, magont eller att skolbarnen fått ett mer inåt agerande beteende. Clausson, Petterson och Berg (2003) framhåller att huvudvärk var den vanligaste orsaken till varför skolbarnen sökte skolsköterskan. De menar även att barn som somatiserar kan ge uttryck för att de vill säga något. Gähler (1998) menar att barnens vanligaste reaktioner vid en separation är ilska, depression och skuld. Kelly (2003) visar i sin studie att skolbarn som fått erfara föräldrars separation löpte en ökad risk för att utveckla beteendeproblem. Skolbarn reagerar på olika vis i samband med föräldrars separation. Johannesson (2007) menar att

barn som fått erfara föräldrars separation inte alls behöver ge negativa uttryck. Hans forskning visar att för många barn kan det vara skönt att komma ur de konflikter som förgår en del förhållanden. Barnen behöver då inte leva i dessa konflikter mer, som både skapar otrygghet och är energislukande. Amato och Keith (1991) anser att barn som växer upp i familjer där föräldrarna har mycket konflikter men inte separerar mår allra sämst. Hetherington (2006) menar att separationer medför faror men också möjligheter. Tidigare forskning talar alltså både för och emot denna studies resultat. Således bör skolsköterskan vara medveten om att det finns olika sätt för ett skolbarn att hantera en separation på. För några skolbarn kan det vara en tuff period i livet och för andra kan det vara en befrielse.

Skolsköterskor ansåg att det var av stor vikt *Att uppmärksamma beteendeförändringar.*

Att se skillnad på psykiskt illamående och en normal reaktion i samband med föräldrars separation var viktigt. Några skolsköterskor menade att det var okej för skolbarnet att må dåligt ett tag i samband med föräldrars separation. Det ansågs som helt normalt och skulle få ta sin tid. Skolbarnens reaktioner kan förstås genom Meleis (2007)

transitionsteori. Med transition menas övergångsperioder. Det är en övergång mellan två perioder i livet. Det är en komplex, unik och mångdimensionell upplevelse. Förändring är huvudbeståndsdelen i och finns i alla transitioner. Dock innebär inte alla förändringar en transition. Transitioner är ett resultat av förändringar och kan även i sin tur leda till nya förändringar. Skillnad före och efter är ytterligare en egenskap i en transition.

Individen kan uppleva sig själv på ett nytt sätt, uppfatta världen på ett nytt sätt och bli uppfattad av andra på ett nytt sätt. Transitionen har ett identifierbart slut och är en rörelse över tid. Tidsperioden startar med en första förnimmelse av en förändring och efterföljs av en ostabil period. Perioden kan slutligen mynna ut i en fas med ökad stabilitet eller att en eventuell ny period börjar. Enligt Meleis (2007) är det svårt om än omöjligt att sätta en tidsgräns för perioden. Kritiska punkter och händelser kan vara mer eller mindre utmärkande men avser en händelse eller situation som bidrar till en förändring. Upplevd samhörighet med andra är en viktig indikator för en positiv transitionsupplevelse. Att interagera, ha en känsla av sammanhang samt utveckling av självförtroende och förmågan att utveckla strategier är viktigt för att en transition skall upplevas positiv. Att individen efter transitionen har utvecklat en förmåga att behärska de beteenden och de nödvändiga färdigheter som den nya situationen kräver är ett bevis och ett mått på en positiv transition (a.a.). Skolsköterskan kan underlätta för skolbarnet

genom att stödja skolbarnet i denna övergång. Det är viktigt att skolsköterskan har kunskapen om vad som karakteriserar en transition för att kunna vara ett optimalt stöd för skolbarnet.

Skolarbetet påverkades ofta negativt för dessa barn. Detta eftersom skolbarnens tankar redan är upptagna med annat. Det är av stor vikt *Att uppmärksamma beteendeförändringar* i skolarbetet för att underlätta för skolbarnet så tidigt som möjligt. Några av skolbarnen var trötta under skoltid antagligen kopplat till att de inte sover gott på nätterna. I en studie av Puskar och Bernardo (2006) upplever skolsköterskan att de skolbarn som sover för lite kan visa olika reaktioner i skolan. Själva separationen i sig behöver alltså inte kopplas till skolbarnens symptom utan sömnlösheten (a.a.). Det framkom också att skolbarnen inte fick stöd och hjälp med läxor från föräldrarna som innan separationen. Raundalen och Schultz (2007) bekräftar att föräldrars separation kan påverka barnets villkor för lärande och utveckling, därför är det viktigt att lärandet anpassas efter de omständigheter som råder. Boge och Dige (2006) menar att det är betydelsefullt att vuxna i skolan såsom skolsköterskan och pedagogerna är observanta på förändringar i skolbarnets beteende och lärande. Detta för att kunna ge stöd till skolbarnet i tid. De menar att skolan bör formulera en handlingsplan för barnet vid tecken på ett illamående i samband med föräldrars separation (a.a.). Detta för att skolsköterskan lättare skall kunna hjälpa och vara till ett stöd för skolbarnet den dag då behovet uppstår. Skolsköterskans hälsofrämjande arbete kan underlättas genom att det finns en handlingsplan att tillgå. En handlingsplan kan göra det hälsofrämjande arbetet lättare att utföra eftersom det då finns ett strukturerat upplägg på hur man ska gå till väga.

Det är viktigt att skolsköterskan lyssnar och samtalar med skolbarnen som fått erfara föräldrars separation. Det framträdde tydligt i huvudkategorin *Att främja hälsan genom personligt stöd* där majoriteten av skolsköterskorna lyfte fram vikten av samtalsstöd. Speciellt i de fall då föräldrarna inte orkar eller förmår sig att ta sig an barnens sorg (Fahrman, 1993). Barnets sorg blir inte större bara för att ämnet förs på tal. Det är således inte farligt att prata om barnets sorg öppet (Andersson, 1995). Boge och Dige (2006) menar att det är de skolsköterskans ansvar att bjuda in till samtal. Skolsköterskan ska ansvara för att tillfälle ges för att låta barnen tala ut. Det kan gälla både positiva och negativa tankar och känslor. Skolbarnen måste kunna lita på att skolsköterskan verkligen vill lyssna till det som de har att

berätta. Dessa samtalssituationer hjälper barnen att utvecklas. Det är av stor vikt att låta barnen få berätta om sina känslor och att barnen blir lyssnade till (Socialstyrelsensrapport, 2009). Øvreeide (2001) menar att när samtal sker är det även vanligt att dessa blir av mera undersökande karaktär, att målet för samtalet handlar om detaljer kring situationen istället för att fokusera på barnets känslor. Det viktiga ligger i att respektera barnets syn på situationen. Gance-Cleveland (2007) pekar på möjligheten att använda motiverande samtal med skolbarnen. Om skolsköterskan visar att hon har tid, kraft och ork att lyssna då vet barnen på olika sätt hur de skall utnyttja den. Att inte avleda, förneka eller försöka trösta bort gråten utan möta barnet med uppmärksamhet, varsamhet och vara nära är av största vikt i mötet mellan skolsköterskan och skolbarnet (a.a.). Skolsköterskan ska vara medveten om att sorg kan se ut på många olika sätt. Det är bra om detta uppmärksammas av skolsköterskan för att förhindra mer lidande hos skolbarnet. Skolsköterskan kan då hjälpa skolbarnet att själv ta ställning till problemet och komma igång med en handlingsprocess för att må bättre.

Att främja hälsan genom samverkande stöd ansågs av skolsköterskorna som viktigt för att kunna erbjuda ett optimalt stöd för skolbarnet. Det stöd som ansåg viktigast var samarbetet med föräldrarna. Skolsköterskorna involvera ofta föräldrarna så snart som möjligt när de anade att något inte var som vanligt. Ahrons (2007) framhåller vikten av att om skolsköterskan samtalade med föräldrarna kunde detta vara ett bra sätt att hjälpa skolbarnen. Om föräldrarna var medvetna om att deras välmående hade stor inverkan på barnets hälsa kunde de underlätta för barnen (a.a.). Skolsköterskans arbete med familjerna visade sig vara mycket positivt och en klar skillnad visades när alla i familjen kände delaktighet och tog ansvar för sin situation (Stening, 1999). Det är viktigt att som skolsköterska ha en tillmötesgående och öppen relation till skolbarnens föräldrar. Skolsköterskan måste göra föräldrarna medvetna om att jobbiga situationer i barnets liv kan påverka dem och deras utveckling (Raundalen & Schultz, 2007). Enligt Boge och Dige (2006) har skolan rätt till information från föräldrarna om barnets situation hemma, detta är en förutsättning för att trygghet för barnet ska kunna skapas (a.a.). Genom att lägga fokus på interaktionen mellan hälsa, ohälsa och familjefunktion kunde skolsköterskan göra en stor insats. Tillsammans med föräldrarna kunde skolsköterskan lyfta vilka behov som fanns och belysa familjens resurser och styrkor. På det viset kunde skolsköterskan stötta och undervisa föräldrarna (Socialstyrelsensrapport, 2011). Raundalen och Schultz (2007) menar att oavsett barns ålder är den öppna kommunikationen med barnet och hemmet en förutsättning för att kunna utgå från barnets bästa (a.a.). Det är betydande att hela tiden ha regelbundna kontakter mellan

skolsköterskan och hemmet. Detta för att både föräldrar och skolsköterskan ska kunna vara uppmärksamma på barnets situation. När denna kontakt tas är det viktigt att det alltid är barnet som står i fokus (Boge & Dige, 2006). Således kan barnets mående påverkas genom att skolsköterskan inbjuder föräldrarna till samtal när hon informeras att barnets föräldrar separerat. Skolbarnens hälsa, tid och resurser kan sparas om detta görs i tid.

Slutsats

Studiens resultat visar att några skolbarn påvisar olika kroppsliga symtom i samband med föräldrars separation. Detta kunde dock bero på naturliga reaktioner i samband med att föräldrarna separerar och behövde således inte kopplas samman med sämre hälsa. Det framkom också att skolarbetet kunde påverkas till det negativa. Det hälsofrämjande arbetet som skolsköterskorna bedrev var i huvudsak att se, bekräfta och stärka skolbarnet samt att erbjuda samtalsstöd. Samverkan med andra aktörer ansågs som nödvändigt. Den samverkan som ansågs mest betydelsefullt var samarbetet med föräldrarna. Ur ett helhetsperspektiv upplevde skolsköterskorna sig var nöjda med det hälsofrämjande arbetet kring detta. Några skolsköterskor efterlyste dock handlingsplaner för hur de skulle arbeta med dessa skolbarn. Resultatet från denna studie kan ligga till grund för att utveckla skolsköterskans arbete i grundskolan med skolbarns hälsa när föräldrarna separerat. Slutsatsen förespråkar tidig prevention i form av att se olika reaktioner hos skolbarnet och således kunna stötta skolbarnet och erbjuda adekvat stöd genom olika metoder samt att samarbeta med andra professioner. Det krävs att skolsköterskan har förståelse för barnens situation samt deras reaktioner och hur de kan agera. Hoppet med studien var att allmänt öka förståelsen men framförallt för att vidare utveckla ett gott hälsofrämjande arbete inom skolsköterskans område till dessa skolbarn som fått erfara föräldrars separation.

Förslag till vidare forskning

Utifrån författarens egen uppfattning behövs betydligt mer forskning inom detta ämne. Det finns sparsamt med forskning just kring skolsköterskan och skolbarn som fått uppleva föräldrars separation. Forskning som kan ligga till grund för att skapa dokument med råd och riktlinjer bör genomföras då detta efterfrågades av majoriteten av skolsköterskorna. Förslagsvis kan vidare forskning även rikta sig direkt till skolbarnen för att kunna ta del av deras upplevelser om hur skolsköterskans hälsofrämjande arbete ser ut och om den är till deras belåtenhet.

REFERENSER

- Ahrons, C.R. (2007). Family ties after divorce: Longterm implication for children. *Family Process, 46(1)*, 53-65.
- Alfvén, M., & Hofsten, K. (2004). *Skilsmässan – om barn och föräldrar*. Stockholm: Prisma AB.
- Amato, P., & Keith, B. (1991). *Parental divorce and the wellbeing of children: a metaanalysis*. Washington Psychological Bulletin.
- Andersson, N. (1995). *Att möta små barns sorg – en bok i förskolan*. Stockholm: Rädda barnen.
- Bernhardt, E., & Gähler, M. (2003). *Skilsmässa påverkar kontakterna med vuxna barn* (elektronisk). Tillgänglig: http://www.scb.se/statistik/AA/BE0801/2003M00/A05ST0302_08.pdf (2011-03-21)
- Boge, P., & Dige, J. (2006). *Möta barn i sorg*. Stockholm: Sveriges utbildningsradio AB.
- Bremberg, S. (2004). *Elevhälsa – teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Clausson, E., Petersson K., & Berg A. (2003). School nurses view of school children's health and their attitudes to document it in school health record – a pilot study. *Scandinavian journal of caring Sciences, 17*, 392-398.
- CODEX. (2011). CODEX- Regler och riktlinjer för forskning. (elektronisk). Tillgänglig: <http://www.codex.vr.se/forskningsetik.shtml> (2011-04-02).
- Dahlberg, K. (1997). *Kvalitativa metoder för vårdvetare*. Lund: Studentlitteratur.
- Enochson, A., & Johnsson, E. (2008). Motion 2008/09:So578 *För barnets bästa: minskning av antalet skilsmässor* (elektronisk). Tillgänglig:

http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=410&dok_id=GW02So578 (2011-03-15).

Fahrman, M. (1993). *Barn i kris*. Lund: Studentlitteratur.

Gance-Cleveland, B., Mays, M. Z., & Steffen, A. (2007). Association of adolescent physical and emotional health with perceived severity of parental substance abuse. *Journal for Specialists in Pediatric Nursing*, 13, 15-25.

Graneheim, U.H., & Lundman, B. (2004). Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness. *Nurse Education Today*, 24, 105-112.

Gähler, M. (1998). *Life after divorce*. (avhandling för doktorsexamen, Stockholms Universitet).

Hartman, J. (1998). *Vetenskapligt tänkande*. Lund: Studentlitteratur.

Hetherington, E.M. (2006). *The influence of conflict, marital problem solving and parenting on children's adjustment in nondivorced, divorced and remarried families; families count, effect on child and adolescent development*. Editor: Clark-Stewart, A and Dunn, J. Cambridge University Press.

Johannesson, T. (2007). *När man släpar sin väska*. (Magisteruppsats i psykosocialt arbete, Göteborgs universitet).

Kadesjö, C. (1998). *Att utveckla barns sociala kompetenser*. Lund: Universitets Tryckeri.

Kelly, J.B. (2003). Changing perspectives on children's adjustment following divorce. *Childhood*, 10, (2), 237-254.

Kvale, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

- Kvale, S., & Brinkman, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. (2:a uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Meleis, A. (2007). *Theoretical nursing development and progress*. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins.
- Nilzon, K. (1999). *Barn med känslomässiga problem*. Lund: Studentlitteratur.
- Nyström, M., & Dahlberg, K. (2011). Pre-understanding and openness – a relationship without hope? *Scandinavian Journal of caring science*, 15(4), 339-346.
- Paavilainen, E., Åstedt-Kurki, P., & Paunonen, M. (2000). School nurse's operational modes and ways of collaborating in caring for child abusing families in Finland. *Journal of Clinical Nursing*, 9, 742-750.
- Patton, M.Q. (2002). *Qualitative evaluation and research methods*. (3 uppl.). Sage Publications: Thousand Oaks CA.
- Pellmer, K., & Wramner, B. (2007). *Grundläggande folkhälsovetenskap*. Stockholm: Liber AB.
- Polit, D.F., & Beck, C.T. (2008). *Nursing Research – generating and assessing evidens for nursing practice. 8 th Edition*. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins/Wolters Kluwer business.
- Polit, D.F., & Hungler, B.P. (1999). *Nursing research. Principles and methods. 6 th Edition*. Philadelphia: Lippincott.
- Puskar, K-R., & Bernardo, L. (2007). Mental health and academic achievement. Role of school nurses. *Journal for Specialists in Pediatric nursing*, 12, 215-223.
- Raundalen, M., & Schultz, J-H. (2007). *Krispedagogik – hjälp till barn och unga i kris*. Lund: Studentlitteratur.

Sarkadi, A. (2008). Father's involvement and children's development outcomes. *Acta Paediatrica*, 97, 153-158.

Skolverket. (2011). *Tydligare krav på elevhälsan*. (elektronisk). Tillgänglig: <http://www.skolverket.se/content/1/c6/02/43/10/Elevh%25E4lsa9mars2011.pdf> (2011-04-01).

Socialstyrelsens rapport. (2011). *Att skiljas – när man har barn*. Stockholm: Edita Västra Aros.

Socialstyrelsens rapport. (2009). *Skolans metoder för att förebygga psykisk ohälsa hos barn -en nationell inventering i grundskolor och gymnasieskolor*. (elektronisk).

Tillgänglig: http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/8395/2009-126-174_2009126174.pdf. (2012-01-22).

Statens folkhälsoinstitut. (2010). Barn och ungas uppväxtvillkor (elektronisk). Tillgänglig: <http://www.fhi.se/Vart-uppdrag/Barns-och-ungas-halsa/Regeringsuppdrag/Kartlaggning-psykisk-halsa/> (2011-03-20).

Statistiska centralbyrån (SCB). (2011). *Befolkningsstatistik* (elektronisk). Tillgängligt: http://www.scb.se/Pages/TableAndChart_325054.aspx (2011-12-15).

Stening, Lii. (1999). *Det brinner i mina ögon. Samtal och tankar kring barns sorg och saknad*. Solna : Ekelunds Förlag AB.

Svedberg, P. (2006). *Hälsofrämjande psykiatrisk omvårdnad. Psykiatrisk omvårdnad: att stödja hälsofrämjande processer*. Lund: Studentlitteratur.

Willén, H., & Thue, F. (2002). *Changing families: public health perspective on divorce*. Köpenhamn: Nordisk psykologi nr 54.

Øvreeide, H. (2001). *Samtal med barn*. Lund: Studentlitteratur.

Bilaga 1(5) Brev till verksamhetschef

Brev till verksamhetschef

Hej

Kristianstad 2011-09-24

Jag heter Carina Persson och studerar vid Högskolan Kristianstad till Specialistsjuksköterska, Distriktssköterska. Under utbildningen skriver jag min magisterexamens uppsats, 15 högskolepoäng. Uppsatsen har som syfte att beskriva skolsköterskors erfarenheter att arbeta med skolbarn i samband med föräldrars separation. Jag önskar intervjua skolsköterskor i kommunen för att sammanställa deras upplevelser i mitt resultat. Jag behöver således komma i kontakt med skolsköterskorna. Intervjuerna kommer att genomföras vid ett tillfälle, på skolsköterskornas arbetsplats eller på annat ställe som passar dem och beräknas ta cirka en timme. Intervjuerna kommer att spelas in på bandspelare och kommer sedan att skrivas ner ordagrant för att därefter analyseras. Det är frivilligt att delta och skolsköterskorna kan när som helst avbryta sitt deltagande utan att ange något skäl till detta. Alla intervjusvaren kommer att behandlas konfidentiellt, vilket innebär att inga namn kommer att röjas, materialet som tillhör studien förvaras på säkra ställen samt att kassettband och texter kommer förstöras efter studiens slut. Personer som kommer ha tillgång till materialet är jag och min handledare Ann-Christin Janlöv. Barnen som genomgått skilsmässa kommer inte att påverkas då det är skolsköterskans upplevelser som jag är intresserad av. Om det är så att skolsköterskorna inte har ditt tillstånd att delta i min studie vänligen kontakta mig senast 3/10-2011.

Med vänlig Hälsning

Carina Persson

xxxx-xxxxx

xxx-xxxxxxx

xxx-xxx@stud.hkr.se

Ann-Christin Janlöv (Handledare)

Universitetslektor, Högskolan

Kristianstad

xxx-xxxxxx

xxx-xxx@hkr.se

Bilaga 2(5) Brev till informanter

Brev till informanter/Skolsköterskor

Hej

Kristianstad 2011-09-24

Jag heter Carina Persson och studerar vid Högskolan Kristianstad till Specialistsjuksköterska, Distriktssköterska. Under utbildningen skriver jag min magistorexamens uppsats, 15 högskolepoäng. Uppsatsen har som syfte att beskriva skolsköterskors erfarenheter att arbeta med skolbarn i samband med föräldrars separation. Jag har varit i kontakt med Din chef och fått tillåtelse att kontakta Dig. Jag önskar att få intervjua Dig för att sedan sammanställa dina erfarenheter i mitt resultat. Alla skolsköterskor i kommunen (F-9) kommer att bli tillfrågade att medverka i min studie. Intervjuerna kommer att genomföras vid ett tillfälle, på Din arbetsplats eller på annat ställe som passar Dig och beräknas ta cirka en timme. Intervjuerna kommer att spelas in på bandspelare och kommer sedan att skrivas ner ordagrant för att därefter analyseras. Det är frivilligt att delta och Du kan när som helst avbryta Ditt deltagande utan att ange något skäl till detta. Alla intervjusvaren kommer att behandlas konfidentiellt, vilket innebär att inga namn kommer att röjas, materialet som tillhör studien förvaras på säkra ställen samt att kassetband och texter kommer förstöras efter studiens slut. Personer som kommer ha tillgång till materialet är jag och min handledare Ann-Christin Janlöv. Barnen som genomgått skilsmässa kommer inte att påverkas då det är Dina upplevelser som jag är intresserad av. Om det är så att du inte vill delta vänligen kontakta mig senast 11/10-2011. Annars kontaktar jag dig med telefon inom några veckor där vi kan bestämma plats och tid för intervjuerna. Om du har några frågor kan du kontakta mig eller min handledare.

Med vänlig Hälsning

Carina Persson

xxxx-xxxxx

xxx-xxxxxxx

xxx-xxx@stud.hkr.se

Ann-Christin Janlöv (Handledare)

Universitetslektor, Högskolan

Kristianstad

xxx-xxxxxxx

xxx-xxx@hkr.se

Bilaga 3(5) Intervjuguide

Intervjuguide

Inledande frågor

- Ålder?
- Utbildning/ar?
- Är som skolsköterska?
- Antal år på nuvarande arbetsplats?
- Hur många elever har du ansvar för?

Grundfrågor

- Berätta fritt om dina erfarenheter kring mötet med elever vars föräldrar separerat eller skilt sig!
  - Har du erfårit deras 1) Hälsa 2) Någon form av psykisk ohälsa?
- Hur uppmärksammar du dessa elever?
- Vet du om skolarbetet påverkas och hur visar i så fall det sig?
- Vad för samverkan har du med andra yrkeskategorier och aktörer (både interna och externa)?
- Hur upplever du ditt stöd till eleven? Hur ser stödet ut och är du nöjd med det stöd du kan ge i samband med föräldrars separation eller skilsmässa?
- Tycker du det finns brister i arbetet med dessa barn- och ungdomar? I så fall vad skulle du vilja förbättra?
- Något mer du vill tillägga eller informera fritt kring som kan ha betydelse för studien?

Bilaga 4(5) Exempel på analys av text

Exempel av analys av meningsbärandeenhet som kondenserades och därefter sammanfördes till underkategorier och huvudkategorier.

Meningsbärandeenhet	Kod	Underkategori	Huvudkategori
Dom kommer till mig med diverse kroppsliga symtom. Dom visar alltid det kroppsligt. Det kan vara magont, huvudvärk eller att de vrickat foten.	Besöker skolsköterskan pga. olika symtom.	Uppfatta kroppsliga symtom	Att uppmärksamma beteendeförändringar
De kommer lite skymundan, då är det viktigt att jag ser dom och pratar med dom. Jag brukar vilja lyfta upp dom lite mer än vanligt. Det tycker jag är jätte viktigt.	Viktigt att se och uppmärksamma hela barnet.	Se, bekräfta och stärka	Att främja hälsan genom personligt stöd
Jag ringer ofta hem till föräldrarna om det skulle vara någonting. Jag har aldrig blivit illa bemött på grund av det. Jag tycker jag ser resultat av att ringa hem. Jag vill ha god kontakt med föräldrarna.	Samtal med föräldrarna ger resultat.	Involvera föräldrarna	Att främja hälsan genom samverkande stöd

Bilaga 5(5) Huvudkategorier och underkategorier

Huvud- och underkategorier som framkom under analysen

Huvudkategorier	Underkategorier
Att uppmärksamma beteendeförändringar:	Uppfatta kroppsliga symtom Uppfatta förändrade reaktioner och agerande Se förändringar i skolarbetet
Att främja hälsan genom personligt stöd:	Se bekräfta och stärka Stödja genom samtal
Att främja hälsan genom samverkande stöd:	Involvera föräldrarna Handleda pedagoger Kontakta annat professionellt stöd

---

